

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:13.05.2022 ✓Accepted/Kabul:19.07.2022

DOI:10.30794/pausbed.1116538

Review/Derleme Makalesi

Polat, M. (2022). "Nitel-Nicel Bir Yaklaşım Olarak Q-Metodoloji ve Eğitim Araştırmalarında Kullanılabilirliği Üzerine Düşünceler", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 51: Özel sayı 1, Denizli, ss. Ö481-Ö489.

NİTEL-NİCEL BİR YAKLAŞIM OLARAK Q-METODOLOJİ VE EĞİTİM ARAŞTIRMALARINDA KULLANILABİLİRLİĞİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Murat POLAT*

Öz

Bir sosyal bilim alanı olan eğitim bilimleri için gerçekleştirilen araştırmaların bulgularını ve sonuçlarını daha nitelikli hale getirmek adına yeni araştırma yaklaşımlarının geliştirilmesi süreci halen devam eden bir süreçtir. Bu süreçte hem nicel hem de nitel araştırma yaklaşımlarından beslenerek geliştirilen Q-metodolojinin karma bir yöntem olarak araştırmacılara yarar sağlayacağı söylenebilir. Dolayısıyla bu derleme çalışmasında, öncelikle, nitel-nicel bir yaklaşım olarak Q-metodoloji ve genel özellikleri ele alınmıştır. Bu bağlamda Q-metodolojinin genel tanımı ve özelliklerine, nasıl uygulandığına, Q-metodolojide veri analizi ve yorumlanmasına, yöntemin günümüz eğitim araştırmalarıyla ilişki düzeyine değinilmiştir. Sonuçta Q-metodolojinin eğitim araştırmaları alanı için önemli bir yaklaşım olduğu ve özenle takip edilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Q-Metodoloji, Nitel-Nicel yaklaşımlar, Eğitim araştırmaları, Eğitim bilimleri.*

Q-METHODOLOGY AS A QUALIQUANTALOGICAL APPROACH AND REFLECTIONS ON ITS USABILITY IN EDUCATIONAL RESEARCHES

Abstract

The process of developing new research approaches is still an ongoing process in order to make the findings and results of the researches carried out for educational sciences, a social science field, more qualified. In this process, it can be said that Q-methodology, which was developed by feeding from both quantitative and qualitative research approaches, will benefit researchers as a mixed method. Therefore, in this review, first, Q-methodology and its general features are discussed as a qualiquantalogical approach. In this context, the general definition and characteristics of Q-methodology, how it is applied, data analysis and interpretation in Q-methodology, the level of relationship of the method with today's educational research are mentioned. As a result, it was emphasized that Q-methodology is an important approach for the field of educational research and that it should be followed carefully.

Keywords: *Q-Methodology, Qualiquantalogical Approach, Educational Researches, Educational Sciences*

*Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, MUŞ.
e-posta: m.polat@alparslan.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0002-2921-7831>)

1. GİRİŞ

Eğitim kavramı toplumsal sürdürülebilirliğin önemli bir temel dayanağıdır. Toplumların yaşadıkları sorunların çözümünü büyük oranda eğitimde aramaları bu nedenledir. Doğan (2012), eğitim biliminin sosyal bilimlerin ayrılmaz bir alt alanı olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda sosyal bilimlerin başta psikoloji olmak üzere tıpkı diğer birçok alt alanında olduğu gibi eğitim bilimi alanı da kendini araştırma kültürüyle gerçekleştirmenin yollarını aramaya halen devam etmektedir. Ancak Balcı (2021) bir sosyal bilim alanı olarak eğitim biliminin henüz daha araştırma yerine daha çok otorite ve tecrübeye dayalı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre eğitim bilimleri alanındaki çalışmalar tecrübe veya otorite yerine daha çok araştırma temelinde ilerlemeli ve yürütülmelidir. Elbette hem tümdengelim hem de tümevarımsal açıdan eğitim bilimleri alanında yürütülen yeni araştırmaların sayısının her geçen gün daha fazla artmaya devam ettiği de gözlenebilir bir durumdur. Bu araştırmalara bakıldığında Şişman'ın (1998) da belirttiği gibi nicel ve nitel yaklaşımlar arasındaki paradigmatik dönüşüm ve karşılıklı etkileşim sürecinin mazisinin oldukça eskiye dayanmakta olduğu anlaşılmaktadır. Fakat gelenen son noktada, araştırmacılar, özellikle uluslararası alanyazın açısından karma araştırma yöntemlerini daha çok tercih etmeye başlamışlardır. Böylece nicel ve nitel yaklaşımları birleştirerek daha zengin bir veri setiyle eğitim alanında yeni bulgular elde etmeyi ummaktadırlar.

Hali hazırda Q metodoloji yaklaşımında ise ulaşılan nitel veriler bir bütün olarak kabul edilmekle birlikte veri analizi sürecinde nicel bir analiz tekniği olan faktör analizinin uygulandığı bir yol benimsenmektedir. Ancak bu noktada, bilinen faktör analizinden farklı olarak katılımcıların cevap örüntüleri arasındaki uyumu göz önünde bulundurulmaktadır. Bu yaklaşımın ilk örneğinin *Nature* dergisine gönderilen bir makale üzerinden ortaya konduğu ifade edilmiştir. Buna göre İngiliz psikolog ve fizikçi William Stephenson (1935), faktör analizinde değişkenlerin kişilerle yer değiştirebileceği ve faktör analizinin ulaşılan nitel veriler üzerinde kişiler arası da yapılabileceği önermesinde bulunmuştur (Brown, 1996; McKeown & Thomas, 1988; Simons, 2013). Başka bir deyişle, faktör analizinin *ters çevrilerek* de kullanılabilceğini öne sürmektedir. Böylece bu yeni yaklaşım (Q metodoloji) sayesinde faktör analizinin kullanımına uygun olmayan konuları da kapsamına alabileceği iddiasında (Karasu & Peker, 2019) bulunmaktadır.

Dolayısıyla bu derleme çalışmasının temel amacı eğitim araştırmaları açısından nitel ve nicel araştırma yaklaşımları arasındaki dönüşüm veya karşılıklı etkileşimden ziyade, bu yaklaşımları belirli bir düzeyde ve ortak bir potada erittiği düşünülen "Q Metodoloji" yaklaşımını genel hatlarıyla ele almak ve kısa bir değerlendirme yapmaktır. Bu amaçla, öncelikle, Q metodoloji yaklaşımının tanımsal ve genel özelliklerine değinilmektedir. Ardından nasıl uygulandığı hakkında kısa bir açıklama yapılmıştır. Daha sonra verilerin analizi ve ulaşılan sonuçların nasıl yorumlanabileceği konusunda özet niteliğinde bilgiler verilmiştir. Nihai olarak, Q metodoloji ve eğitim araştırmaları arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Böylece araştırmacılar için Q metodoloji yaklaşımının eğitim bilimleri alanında nasıl kullanılabilceği ile ilgili öz ve açıklayıcı bilgilerin yer aldığı bir çalışma ortaya çıkmıştır.

2. Q METODOLOJİNİN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Araştırmacılar (Richardson, Durose & Perry, 2019; Rodl, Cruz & Knollman, 2020; Stenner & Stainton Rogers, 2004), Q metodolojinin hem nitel hem de nicel analizleri öncelikle nitel veri kümelerine uygulayan bir nitel-nicel yaklaşım (qualiquantological approach) olduğu konusunda bütünüyle hem fikirdirler. Stephenson (1953) ve Brown'a (2008) göre Q metodoloji, psikoloji gibi sosyal bilim alanlarında sıklıkla bulunan öznel konuların sistematik ve mantıklı bir şekilde incelenmesine izin vermektedir. Böylece bireylerin ve grupların bir konu hakkında nasıl düşünebileceklerini ortaya çıkarmak daha mümkün olabilmektedir. Q-metodu sayesinde kişilerin değerleri, fikirleri veya inançlarının ne ölçüde birleştiklerini veya ayrıldığını belirlemek araştırmacıları, analitik açıdan daha belirgin sonuçlara götürebilme potansiyeline sahiptir.

Ayrıca Yang (2016) de Q metodoloji yaklaşımının hem teori oluşturma hem de teori testi için kullanılabilir olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşım, herhangi bir konuyla ilgili düşünce ve inançlara dair öznel konuları sistematik olarak incelemek için oldukça kullanışlı bir yöntemdir. Bu bağlamda yaklaşımı daha iyi anlamak adına genel özelliklerine odaklanmakta ise yarar vardır. Karasu ve Peker'e (2019) göre, Q metodoloji yaklaşımının kullanmasının diğer yöntemlerle karşılaştırıldığında göz önünde bulundurulması gereken bazı genel ve önemli özellikleri bulunmaktadır. Bunlar;

- Q metodoloji, insan öznelliğini sistematik şekilde açığa çıkarmak için oldukça elverişlidir.
- Araştırmacıya, çalışılan konu hakkında bütüncül bir değerlendirme imkânı tanımaktadır. Çünkü nitel ve nicel yöntemlerin güçlü yanlarının bir tür birleşimiyle ortaya çıkmıştır.
- Araştırma konusuyla ilgili bireyler ya da gruplar arasındaki uyumsuzlukları veya uzlaşmaları bireylerin bakış açılarıyla net bir şekilde sunmaktadır.
- Farklı katılımcı grupları arasındaki uzlaşma noktalarını ortaya çıkararak bu gruplar için ortak bir zemin oluşturmaya katkı sağlamaktadır.
- Bu metot, kuram meydana getirme potansiyeline sahip bir keşfedici yöntemdir.

Burada açıklanan genel özellikleri göz önünde bulundurulduğunda q-metodunun araştırma konusu hakkındaki keşfedici özelliğinin daha çok öne çıktığı söylenebilir. Yani araştırmacıların, bu metodu kullanarak, katılımcıların tartışmalı eğitim konuları hakkındaki özgün görüşlerini olası bir netlikle daha işlevsel bir şekilde elde edebilecekleri umulmaktadır. Bu metodun araştırmacılara nitel bulguların geçerlik ve güvenilirliğini artırmak adına nispeten bütünleştirici bir yaklaşım ortaya koyduğu da ifade edilebilir. Elbette araştırmacının kendisi tarafından q-metodolojinin uygulama sürecinde gösterilen/gösterilecek özeninde bu durumu katkısı oldukça büyük olmaktadır.

3.Q METODOLOJİ NASIL UYGULANIR?

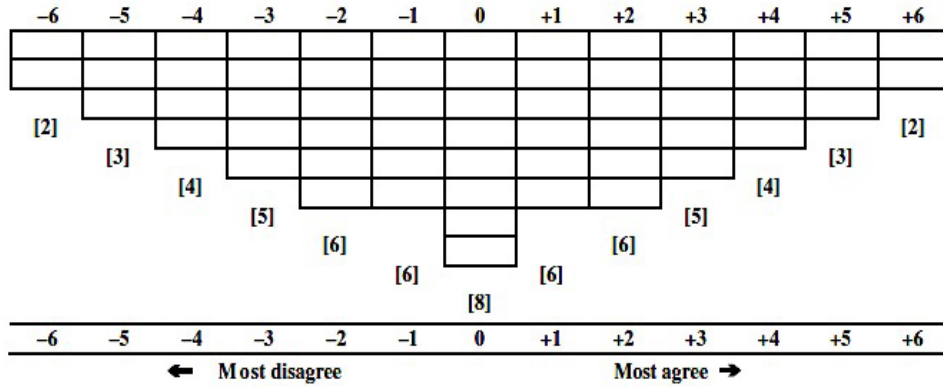
Q-metodunun nasıl uygulanacağı noktasında karar büyük oranda araştırmacılara aittir. Araştırma esnasında ayrı bir çalışma alanı, ofis, sınıf vb. oluşturulabileceği gibi doğrudan saha çalışmalarıyla da süreç uygulanabilmektedir. Bu anlamda her ne kadar alanyazın çerçevesinde belirlenmiş bir araştırma problemiyle başlamak mümkünse de gözlemsel ya da sezgisel olarak seçilen/karşılaşılan bir problem durumuyla da q-metodoloji süreci başlatılabilmektedir. Bu başlangıç adımının ardından ulaşılabilecek katılımcı sayısının ne olması gerektiği ve araştırma problemiyle ne kadar doğrudan ilişkili oldukları ön koşulu hakkında bir karar vermek gerekmektedir.

Donner'a (2001) göre Q-metodoloji yaklaşımı çok sayıda katılımcıya ihtiyaç duymamaktadır. Bir düzine kadar katılımcıyla bile anlamlı ve fark edilir bulgulara ulaşmak mümkündür. Q-metodu, katılımcıların en az istenenden en çok arzu edilene kadar 20 ila 50 öge veya ifadeden oluşan bir dizi maddeye (q-ifadeleri) yanıt vermelerini zorunlu kılmaktadır (Örnek bir görsel anlatım için Şekil 1'e bakılabilir). Bu noktada 100'den fazla katılımcıya bir Q-ifadesi setinin uygulanması durumu ile oldukça nadir şekilde karşılaşmaktadır. Bu maddeler genellikle belli bir şemsiye soruya birden fazla olası yanıtın alınması şeklinde yanıtlanmaktadır. Örneğin: "Bu grubun çalışması için önemli olan nedir?" gibi genel bir soruya verilmesi planlanan olası yanıtların önem derecesine göre sıralanması (Şekil 2) katılımcılardan istenebilmektedir.

Şekil 1: Yüz yüze ortamlarda Q-ifadelerinin katılımcılar tarafından nasıl yanıtlanabileceğine dair bir örnek

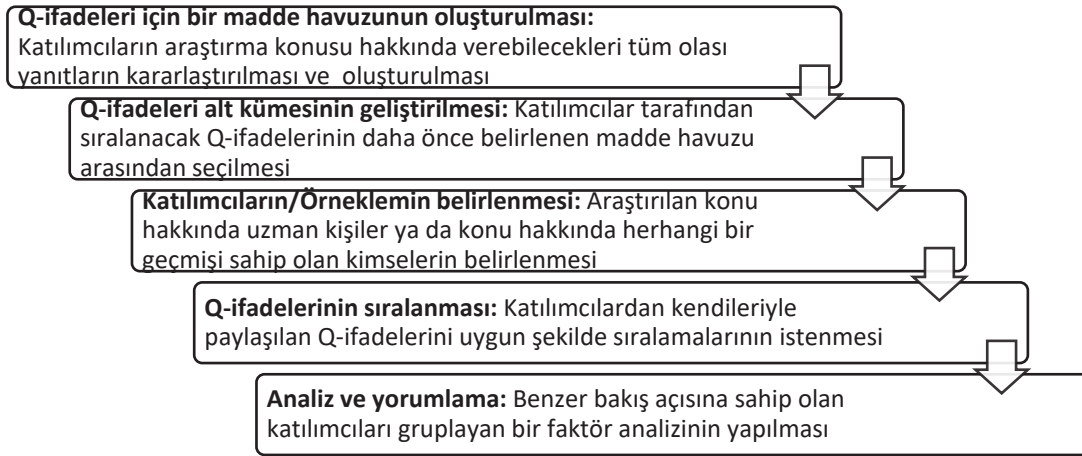
(Kaynak: Bashatah, 2016)

Şekil 2: Her hücreye yerleştirilmiş benzersiz bir ifade numarasıyla sıralama ızgarası (Q-diyagramı) örneği

(Kaynak: Watts & Stenner, 2005; Yang, 2016)

Şekil 2’de görülen Q-dizgisinde (sıralama ızgarası, Q-diyagramı) sıralama değerleri ± 6 ile “sıfır” arasında değişmektedir (Sabit yarı-normal dağılım). [Parantez] içindeki sayılar herhangi bir belirli sıraya atanabilecek öge sayısını göstermektedir. Gösterilen dağılıma toplam 60 öge yerleştirilebilmektedir (Watts & Stenner, 2005; Yang, 2016). Q-diyagramı burada olduğu gibi aşağı yönlü ya da yukarı yönlü yanıtlanacak şekilde araştırmacı tarafından dizayn edilebilmektedir. Öte yandan bir q-dizgisi üzerine yerleştirilecek her bir Q-ifadesinin oluşturulma süreci, nitel araştırmalardaki yarı yapılandırılmış görüşme sorularının hazırlanma süreci ya da nicel ölçek geliştirme çalışmalarındaki ölçek maddelerinin yazım süreciyle neredeyse benzer bir özellik göstermektedir. Yani Q-ifadelerinin oluşturulma sürecinde araştırma konusuna ilişkin alanyazın taraması sonunda ulaşılan araştırmaların sonuçlarından yararlanılabileceği gibi bir odak grup görüşmesi neticesinde elde edilecek veriler üzerinden de madde yazımına gidilebilmektedir. Bu süreci ve Q-metodolojinin diğer adımlarını Şekil 2’de daha ayrıntılı olarak görmek mümkündür.

Şekil 3: Q-Metodoloji için süreç basamakları (Kaynak: Stone & Turale, 2015)

Şekil 3’te Q metodoloji yaklaşımı için ön görülen süreç basamakları açıklanmıştır. Bununla birlikte sürecin her aşaması için dikkat edilmesi gereken bazı hususlar olduğu da alanyazında ifade edilmektedir. Stone ve Turale’ye (2015) göre bu hususlar; madde havuzu oluşturulurken kapsamlı bir alanyazın taraması ve/veya katılımcı görüşlerine (yarı yapılandırılmış görüşme, odak grup görüşmesi vs.) başvurma, katılımcı sayısının araştırmada kullanılacak Q-ifadelerinin madde sayısından az olması, Q-ifadeleri katılımcılar tarafından en azdan en çoğa doğru sıralanırken tüm Q-ifadelerinin sıralama ızgarası/q-dizgisi üzerine ifadelerden hiçbiri açıkta kalmayacak şekilde yerleştirilmiş olduğunun gözden geçirilmesi şeklindedir. Q metodolojinin araştırma sürecini daha iyi anlamak için oluşturulan daha kısa bir süreçsel anlatım ise Khoshgooyanfar (2011) ve Lee’ye (2017) aittir.

Bir Q-metadoloji süreci; araştırma amacının belirlenmesi ile başlamaktadır. Daha sonra ilgili alanyazın doğrultusunda muhtemel yanıtlar için bir ifade havuzu oluşturulmaktadır. Oluşturulan bu havuz içerisinde araştırma için en uygun olduğu düşünülen ifadeler bir araya getirilerek bir Q-ifadesi seti/örnekleme hazırlanmaktadır. Seçilen bu Q-ifadelerini katılımcı grubunun hazırlanan Q-diyagramı üzerinde sıralaması istenmektedir. Katılımcıların bütünü için yanıtlama sürecinin tamamlanmasının ardından ulaşılan yanıtlar kontrol edilmektedir. Bu işlemlerin ardından ise istatistiksel analiz ve yorumlama adımına geçilmektedir. Böylece Q metodolojinin uygulama süreci tamamlanmış olmaktadır (Khoshgooyanfar, 2011; Lee, 2017). Tüm bu süreç katılımcılarla büyük oranda yüz yüze gerçekleşmektedir. Alanazi vd. (2021) için bu sürecin çevrimiçi olarak da gerçekleşebilmesi mümkün görünmektedir. Nitekim Covid-19 pandemi sürecinde gerçekleştirdikleri Q metodoloji araştırmalarını daha çok açık kaynak kodlu ve çevrimiçi bir platform olan Easy-HTMLQ üzerinden gerçekleştirmişlerdir.

Çevrimiçi veya yüz yüze gerçekleştirilen/gerçekleştirilecek veri toplama sürecinin ardından ise veri analizi önem kazanmaktadır. Bu aşamada ulaşılan/ulaşılabilecek bulguların alanyazın çerçevesinde yorumlanması ihmal edilmemelidir.

4.Q METODOLOJİ'DE VERİ ANALİZİ VE YORUMLAMA

Q-metodoloji de veri analizi ve yorumlama süreci hakkındaki araştırmacı görüşlerinin büyük oranda benzer olduğu söylenebilir. Örneğin, Pruslow ve Owl'a (2012) göre Q-metodoloji çalışmaları sürecinde veri toplama sonrası raporlama ve yansıtıcı tartışma için Q yöntemini uygulama seçenekleri, herhangi bir ayrı teknoloji veya istatistik gerektirmeyen basit bir manuel yaklaşımdan, PQMethod'un kullanıldığı otomatik bir sisteme veya genel amaçlı istatistiksel programları kullanan daha karmaşık bir yaklaşıma kadar uzanmaktadır. Araştırmacı analiz için manuel ya da teknoloji destekli bir yola karar verdikten sonra Corr (2001), veri analizine katılımcı yanıtlarının eksiksiz bir şekilde analiz için düzenlenmesi ile başlanmasını önermektedir. Yani görüşlerini Q-ifadeleri doğrultusunda en az katılma durumundan en çok katılma durumuna doğru sıralayan katılımcılara ait görüşler analiz öncesi tıpkı nicel çalışmalardaki veri girişlerinde olduğu gibi sıralanmaktadır. Katılımcıların görüşleri ne kadar benzer ise o kadar az faktör ortaya çıkacağı bu süreçte ön görülmektedir. Burada yer alan görüşlere ait nicel verilere uygulanan faktör analizi sonrasında ise ortaya çıkacak faktör sayısının genel olarak yediden az olacağı (Dennis, 1986) söylenmektedir. Fakat ilgili alanyazında bu aşamada ortaya çıkacak faktör sayısının altı veya sekiz olabileceği de ifade edilmektedir. Faktör sayıları için belirtilen bu farklılığın temelde q-ifadelerine ilişkin verilen yanıtların analizi esnasında kullanılan farklı analiz (Brown, Horst, gibi) yöntemlerinden kaynaklanıyor (Brown, 1980; Demir & Kul, 2011) olabileceği de araştırmacılar tarafından göz önünde bulundurulmalıdır.

Wright (2013) ise veri analizi ve yorumlama aşamasının Q-metodoloji çalışmaları için bir son aşama olduğu görüşünü belirtmektedir. Buna göre Q-ifadelerini sıralama etkinliğinden elde edilen veriler, genellikle verilerin analizi için önerilen KADE (Banassick, 2019), Ken-Q ve PQMethod gibi özel yazılım programları kullanılarak analiz edilebilmektedir. Ancak bu yazılımlarla gerçekleştirilecek faktör analizinde değişkenler arasındaki korelasyonlar yerine kişiler arasındaki korelasyonlar temel alınmaktadır. Bu durumu Stephenson (1953) şu şekilde açıklamaktadır; davranış psikologları, analizleri için değişkenlerin korelasyonlarını kullanmışlardır. Dolayısıyla insanların özelliklerini ve yeteneklerini tespit etmek için değişkenleri ilişkilendirmişlerdir. Ancak bu tür çalışmalar R-teknikliği olarak adlandırılmaktadır. Q-metodolojisi ise Q-teknikliğine dayanmaktadır. Q-teknikliği yardımıyla faktör analizinde değişkenler yerine insanları ilişkilendirmek, her satırın bir bireyi ve her sütunun bir değişkeni temsil ettiği bir veri matrisini 90 derece döndürmekten çok daha derin etkilere sahiptir.

Dolayısıyla araştırmacılar eğitim araştırmaları için q-metodunu benimsediklerinde bahsi geçen bu derin etkileri daha yakından deneyimleme fırsatını yakalayabilirler. Bu noktada eğitim araştırmalarında q-metodoloji yaklaşımının kullanıldığı kimi örnekleri göz önünde bulundurmak yarar sağlayabilir.

5. Q METODOLOJİ'NİN EĞİTİM ARAŞTIRMALARINDA KULLANIMI

Eğitim araştırmalarında yeni yaklaşım ve teknikler konusunda araştırmacılar tarafından her geçen gün giderek artan bir ilginin olduğu ifade edilebilir. Bu ilgi önemli görülmele birlikte özellikle ülkemizdeki eğitim bilimleri alanyazını açısından Q-metodoloji yaklaşımının yeterli düzeyde kabul gördüğü/kullanıldığı/herkesçe bilindiği söylenemez. Daha doğrusu bu konuda yeterli bir veri/işaret bulunmamaktadır. Hatta Q-metodoloji yaklaşımıyla

yürütülmüş eğitim alanındaki çalışmaların oldukça yeni tarihli ve sınırlı sayıda (Altunova & Kalman, 2020; Çakmak, Akgün & Kaçar, 2022; Doygun, Kaya & Ekşi, 2020; Nas & Tanhan, 2020; Turhan, 2016; Yenen, 2021; Yıldırım, 2017) olduğu da görülmektedir. Oysa Lundberg, de Leeuw ve Aliani (2020), Q metodolojisinin, öznel durumlar hakkında veri toplamak ve analiz etmek adına esnek ve sistematik bir yaklaşım sunması nedeniyle eğitim araştırmaları için uygun olduğunu iddia etmektedirler. Onlara göre kendi görüşlerini empoze etmeden katılımcıların öznel bakış açılarını belirlemek isteyen araştırmacılar için alandaki çeşitli, dinamik ve karmaşık bağlamları keşfetmek Q metodolojisi ile daha mümkün olabilmektedir.

Simons (2013) ise Q metodunun en önemli avantajının nitel verilerden ortaya çıkan kategoriler veya temalara istatistiksel olarak ulaşılması olduğunu öne sürmektedir. Böylece elde edilen nitel bulguların araştırmacının kendisi tarafından yeniden tanımlanmış veya yapmış olduğu içerik analizlerinin neticesinde ortaya çıkmış sonuçlar olamayacağı ifade edilebilir. Yani araştırmacının ulaşılan bulgular üzerindeki yanlılığının minimize edilebileceği ön görülebilir bir durumdur. Diğer yandan Q metodunun önemli bir dezavantajının etkili bir Q metodoloji çalışmasının ancak katılımcılar tarafından Q-ifadelerinin Q diyagramı üzerine titiz ve düşünceli bir şekilde sıralanmasına bağlı olduğu gerçeğidir. Bu durumu Daniel (2000), Q sıralaması için ifadelerin seçiminin araştırmacı tarafından etkilenebileceği hipoteziyle açıklamaktadır. Başka bir anlatımla, her bir Q-ifadesi arasında yeterli-ama çok fazla olmayan- bir ayırım olacak şekilde ifadeleri ayırt etmenin zor olabileceğinin göz ardı edilmemesidir. Bu noktada Q-ifadeleri, katılımcıyı araştırma konusu hakkında düşündürmeli ancak şaşırtmamalı tavsiyesinde bulunmaktadır. Araştırmacıların bu süreci dikkatle ele almaları vurgulanmaktadır.

Lundberg vd. (2020) açısından da farklı paydaşların öznel bakış açılarını ve yaşam deneyimlerini anlamının, özellikle zorunlu okul ortamlarında öğrencilerin öğrenme ortamını iyileştirebileceği görüşünü temel alarak eğitim araştırmalarında öznelliğe erişmek için Q metodolojisinin kullanılmasının önemli görülmektedir. Nitekim zorunlu eğitimde Q metodoloji çalışmalarının geniş uygulama yelpazesinin bulunması durumunun, eğitim araştırmalarında bu araştırma yönteminin kullanılmasının sağlayacağı esnekliği ve uygunluğunu kanıtlamakta olduğu görüşünü öne sürmektedirler. Bu çerçevede Walker, Lin ve McCline (2018), Q-metodolojinin başta eğitim, öğretim tasarımı ve öğretim teknolojisi alanları olmak üzere eğitim araştırmalarında yeterince kullanılmayan bir araştırma metodolojisi olduğu görüşünü ifade etmişlerdir. Onlara göre eğitim araştırmalarında Q-metodunun yaygın olarak kullanılmamasının temel nedenlerinden biri, veri toplama ve analiz yapmak için hazır ana akım araçların eksikliği de dahil olmak üzere, araştırma sürecinin biraz hantal kalan kendine özgü doğası olabilir.

6. SONUÇ

Nitel-nicel bir yaklaşım (qualiquantological approach) olarak Q-metodolojisinin ülkemiz eğitim araştırmalarında kullanıma durumunu kısa bir şekilde ele alan bu derleme çalışmasının sonunda; q-metodunun eğitim ortamlarının genel doğasını daha iyi anlamak adına önemli bir yaklaşım olduğu savunulmaktadır. Özellikle uluslararası alanyazında Q-metodunu benimseyen çalışmaların sayısının gözlemsel olarak her geçen gün artan bir seyir izlediği söylenebilirken ulusal alanyazında q-metodoloji yaklaşımını temel alan çalışmaların sayısının oldukça sınırlı bir düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, elbette ki, bu çalışmayla q-metodoloji yaklaşımı üzerinden ulaşılabilecek araştırma sonuçlarının tek başına diğerlerine oranla (eğitim araştırmalarında kullanılan diğer nitel ya da nicel yaklaşımlar yoluyla elde edilen araştırma sonuçları) hem politika yapıcılar hem de uygulayıcılar için geçerlik ve güvenilirlik bakımından daha üstün olduğu iddia edilmemektedir. Buna karşın Q-metodolojisinin hem eğitimcilere hem de eğitimin sorunlarına/ problemlerine ilgi duyan tüm araştırmacılara önemli düzeyde farklı bir iç görü kazandırma potansiyeli taşıdığı sonucunun konunun muhatapları tarafından göz ardı edilmemesi gereken bir durum olduğu da ifade edilebilir. Dolayısıyla eğitim araştırmalarının sonuçlarının etkililiği açısından Q-metodoloji yaklaşımının da tıpkı diğer ana akım yaklaşımlar gibi araştırma süreçlerinde kullanılmasının ülkemizdeki eğitim alanına yaygın bir katma değer ve etki sağlayacağı ön görülmektedir. Böylece hali hazırda araştırmadan daha çok otorite ve tecrübeye dayalı olarak yürütüldüğü düşünülen eğitimde araştırma sürecinin bir nebze de olsa araştırma boyutuyla daha fazla öne çıkarılacağı ve uygulamaya dönük şekilde önemli bir katkı sunulacağı düşünülmektedir.

Q-metodoloji yaklaşımını kullanacak araştırmacılar için bu çalışmanın bir diğer önemli sonucu da özellikle Q-ifadelerinin seçim süreci ve katılımcılar tarafından sıralanması aşamalarında titiz davranılmasının ve sürecin etkin takibinin önemli olduğudur. Zira ulaşılabilecek bulgulara dayalı sonuçların eğitim alanı için beklenen katkıları sağlaması ve Q-metodoloji yaklaşımının eğitim araştırmalarında yaygın kullanımının sağlanması bu şekilde daha fazla hız kazanabilir.

7. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırmanın en önemli sınırlılığı kısa bir derleme çalışması olmasıdır. Dolayısıyla, ulaşılan nihai sonuçlar, araştırmacının alanyazına dayalı yorumları ve gözlem notlarını içermektedir.

8.ARAŞTIRMACILAR İÇİN ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçları çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında özellikle eğitim bilimleri alanında araştırma yapan araştırmacıların Q-metodoloji alanının gelişimi konusunda da ilgilerini artırmaları gerektiği ifade edilebilir. En başta eğitim yönetimi alanı olmak üzere rehberlik, program geliştirme ve ölçme değerlendirme alanlarındaki araştırmalarda q-metodolojinin etkin kullanılabileceği sahada görülecektir. Bu noktada örneğin, örgütsel davranış, öğretmen ve öğretmen adaylarının yeterlilikleri ya da eğitim modeli önerileri ve daha birçok farklı konu çalışılabilir. Bunun için araştırmacıların Q-metodoloji yaklaşımını esas alan farklı tür ve konulardan problemlere odaklanmaları gerekmektedir.

Bu bağlamda araştırmacılar, öncelikle, ulusal alanyazında yer alan; Yıldırım (2017), Tanhan ve Nas (2020), Aslan ve Zirhlioğlu (2019), Çırak (2016), Çakmak vd. (2022) ve Doygun vd.'nin (2020) makalelerini, Mutlu ve Kaya'nın (2019) kitap bölümlerini, Demir ve Kul'un (2011) doğrudan q-metodoloji yaklaşımını konu alan kitaplarını, Altunova (2019) ve Turhan'ın (2016) tez çalışmalarını okuyabilirler. Ayrıca q-metodolojiyi temel alan ve uluslararası düzeyde uzmanların da katılacakları sempozyumlar, kongreler, projeler, seminer çalışmaları veya atölyeler gerçekleştirilebilir. Ulusal alanyazına katkı açısından tez çalışmalarında Q-metodolojinin kullanımına daha fazla sayıda yer verilmesi hatta akademik danışmanların tez öğrencilerine bu doğrultuda telkinde bulunmaları ve teşvik etmeleri de sürece katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Alanazi, A.S., Wharrad, H., Moffatt, F., Taylor, M., & Ladan, M. (2021). Q methodology in the COVID-19 era. *Healthcare, 9*, 1491. <https://doi.org/10.3390/healthcare9111491>
- Altunova, N. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin iş performansını etkileyen faktörlerin incelenmesi: Bir Q metodu araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi.
- Altunova, N., & Kalman, M. (2020). Factors affecting classroom teachers' job performance: A qualitative-dominant analysis with q-sorting. *Research in Pedagogy, 10*(2), 285-312. <http://dx.doi.org/10.5937/IstrPed2002185A>
- Aslan, M. & Zirhlioglu, G. (2019). Öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulamasında yaşanan sorunlara ilişkin görüşlerinin q metodu ile analizi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, 13*(28), 82-106. <http://doi.org/10.29329/mjer.2019.202.5>
- Balcı, A. (2021). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Pegem Akademi.
- Banasick, (2019). KADE: A desktop application for Q methodology. *Journal of Open Source Software, 4*(36), 1360. <https://doi.org/10.21105/joss.01360>
- Bashatah, L. S. (2016). Q-methodology: What and how. *Journal of Research & Method in Education, 6*(5), 37-43. Retrieved from <https://faculty.ksu.edu.sa/sites/default/files/artcil-3.pdf>
- Brown, S. R. (1980). *Political subjectivity: Applications of Q methodology in political science*. Yale University Press.
- Brown, S. R. (1996). Q methodology and qualitative research. *Qualitative health research, 6*(4), 561-567. <https://doi.org/10.1177/104973239600600408>
- Brown, S. R. (2008). Q-methodology. In L. M. Givan (Ed.). *The Sage encyclopedia of qualitative research methods* (pp. 692–703). Sage publications.

- Corr, S. (2001). An introduction to Q methodology, a research technique. *British Journal of Occupational Therapy*, 64(6), 293-297. <https://doi.org/10.1177/030802260106400605>
- Çakmak, Z., Akgün, İ. H., & Kaçar, T. (2022). 7. sınıf sosyal bilgiler öğretmen kılavuz kitabına ve kitaplarının kaldırılmasına yönelik sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri: Bir Q metot analizi. *Eğitim ve Bilim*, 47(210). <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2022.10897>
- Çırak, S. (2016). Kuantum öğrenme döngüsü ile desteklenen harmanlanmış öğrenmenin öğretmen adayları perspektifinden q metodu ile incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(35), 34-55. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mkusbed/issue/24546/259983>
- Daniel, B. (2000). Using Q-sort methodology as an educational tool in post-qualifying education whilst simultaneously gathering research data about views on parenting. *Social Work Education*, 19(3), 265-277. <https://doi.org/10.1080/02615470050024077>
- Demir, F. & Kul, M. (2011). *Modern bir araştırma yöntemi: Q metodu*. Adalet Yayınları.
- Dennis, K. E. (1986). Q methodology: Relevance and application to nursing research. *Advances in Nursing Science*, 8(3), 6-17. <https://doi.org/10.1097/00012272-198604000-00003>
- Doğan, İ. (2012). Sosyal bilimlerin eğitim bilimleri üzerindeki etkisi ve Türkiye gerçekleri. *KazNU Bulletin. Psychology and sociology series*, 4(43), 68-73. Retrieved from <http://rmebrk.kz/journals/1076/15390.pdf> - page=68
- Donner, J. C. (2001). Using Q-sorts in participatory processes: An introduction to the methodology. *Social Development Papers*, 36, 24-49. Retrieved from <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.607.4701&rep=rep1&type=pdf> - page=30
- Doygun, H., Kaya, N. & Ekşi, I. (2020). Üniversite öğrencilerinin küresel ısınmaya yönelik bakış açılarının Q metodoloji yardımıyla incelenmesi. *Turkish Journal of Forest Science*, 4(2), 302-313. <https://doi.org/10.32328/turkjforsci.757055>
- Karasu, M., & Peker, M. (2019). Q yöntemi: Tarihi, kuramı ve uygulaması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 22(43), 28-39. <https://doi.org/10.31828/tpy1301996120181122m000003>
- Khoshgooyanfar, A. (2011). How people think about a TV program: A Q-methodology approach. *The Qualitative Report*, 16(2), 482-493. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2011.1066>
- Lee, B. (2017). The fundamentals of Q methodology. *Journal of Research Methodology*, 2(2), 57-95. <http://dx.doi.org/10.21487/jrm.2017.11.2.2.57>
- Lundberg, A., de Leeuw, R., & Aliani, R. (2020). Using Q methodology: Sorting out subjectivity in educational research. *Educational Research Review*, 31, 100361. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2020.100361>
- McKeown, B., & D. Thomas. (1988). *Q Methodology*. Sage.
- Mutlu, Ş., & Kaya, Z. (2019). Okullarda yürütülen müşavirlik hizmetlerine ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. F. Tanhan, H. İ. Özok & C. Aladağ (Ed.) *Eğitim bilimleri perspektifinden öğretmen içinde* (s. 136-146). Pegem Akademi.
- Nas, E. & Tanhan, F. (2020). Bir Q-metodu çalışması: Rehber öğretmenlere ilişkin öğretmen algılarının incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(37), 114-123. <https://dergipark.org.tr/en/pub/zgefd/issue/54277/633955>
- Pruslow, J. T., & Owl, R. R. (2012). Demonstrating the application of Q methodology for fieldwork reporting in experiential education. *Journal of Experiential Education*, 35(2), 375-392. <https://doi.org/10.1177/105382591203500207>
- Richardson, L., Durose, C., & Perry, B. (2019). Moving towards hybridity in causal explanation: The example of citizen participation. *Social Policy & Administration*, 53(2), 265-278. <https://doi.org/10.1111/spol.12481>
- Rodl, J. E., Cruz, R. A. & Knollman, G. A. (2020). Applying Q methodology to teacher evaluation research. *Studies in Educational Evaluation*, 65, 100844. <https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2020.100844>
- Simons, J. (2013). An introduction to Q methodology. *Nurse Researcher*, 20(3), 28-32. <https://doi.org/10.7748/nr2013.01.20.3.28.c9494>

- Stenner, P., & Stainton Rogers, R. (2004). Q methodology and qualiquantology: The example of discriminating between emotions. In Z. Todd, B. Nerlich, S. McKeown, & D. D. Clarke (Eds.). *Mixing methods in psychology: The integration of qualitative and quantitative methods in theory and practice* (pp. 166–201). Psychology Press.
- Stephenson, W. (1935). Technique of factor analysis. *Nature*, 136(3434), 297-297. <https://doi.org/10.1038/136297b0>
- Stephenson, W. (1953). *The study of behavior: Q-technique and its methodology*. University of Chicago Press.
- Stone, T., & Turale, S. (2015). Q methodology: An introduction. *Pacific Rim International Journal of Nursing Research*, 19(3), 183-186. Retrieved from <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/PRIJNR/article/view/38444>
- Şişman, M. (1998). Eğitim yönetiminde kuram ve araştırmada alternatif paradigma ve yaklaşımlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(16), 395-422. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kuey/issue/10380/127017>
- Tanhan, F., & Nas, E. (2020). Bir Q-Metodu çalışması: Rehber öğretmenlere ilişkin öğretmen algılarının incelenmesi. *Dicle University Journal of Ziya Gokalp Education Faculty*, (37), 114-123.
- Turhan, M. (2016). Öğretmen sirkülasyonu sorunsalının Q metodu ile incelenmesi (Van ili örneği). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Walker, B. B., Lin, Y., & McCline, R. M. (2018). Q methodology and Q-perspectives® online: Innovative research methodology and instructional technology. *TechTrends*, 62(5), 450-461. <https://doi.org/10.1007/s11528-018-0314-5>
- Watts, S., & Stenner, P. (2005). Doing Q methodology: Theory, method and interpretation. *Qualitative Research in Psychology*, 2(1), 67-91. <https://doi.org/10.1191/1478088705qp022oa>
- Wright, P. N. (2013). Is Q for you?: using Q methodology within geographical and pedagogical research. *Journal of Geography in Higher Education*, 37(2), 152-163. <https://doi.org/10.1080/03098265.2012.729814>
- Yang Y. (2016). A brief introduction to Q methodology. *Int. J. Adult Vocat. Educ. Technol.*, 7(2), 42–53. <https://doi.org/10.4018/IJAVET.2016040104>
- Yenen, E. T. (2021). Prospective teachers' professional skill needs: A Q method analysis. *Teacher Development*, 25(2), 196-214. <https://doi.org/10.1080/13664530.2021.1877188>
- Yıldırım, İ. (2017). Eğitimin oyunlaştırılmasına ilişkin öğrenci algıları: Bir q metodu analizi. *Eğitim ve Bilim*, 42(191), 235-246. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2017.6970>

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).